

Чернявський І. Ю.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національного університету біоресурсів та природокористування України*

Cherniavskyi Ivan

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Marketing and International Trade
University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Уточнено сутність та характерні риси інтелектуального капіталу. Наголошено, що перехід до нових моделей господарювання підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки вимагає акценту на нематеріальних (інтелектуальних) ресурсах. Розглянуто особливості формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Відмічено, що специфіка діяльності підприємств аграрної сфери тісно пов'язана з розвитком їх інтелектуального капіталу, а цифрова трансформація сприяє створенню унікальних систем і процесів, які змінюють традиційні бізнес-моделі підприємств аграрної сфери. Обґрунтовано пропозиції щодо врахування особливостей формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємствами аграрної сфери, аргументовано, що такий розвиток має відбуватися за ключовими компонентами, які мають велике значення для підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, підприємства аграрної сфери, цифрова економіка, особливості, розвиток, формування.

Вступ та постановка проблеми. Значні трансформації економічних відносин, що спостерігаються в підприємствах аграрної сфери, спричиняють кардинальний вплив на традиційні методи господарювання. Глобалізація та інтелектуалізація економічних процесів, загострення конкуренції та величезний прогрес цифрових технологій сприяють всебічності цих трансформацій. Класичні моделі господарювання, що засновані на матеріальних ресурсах і фізичній праці, більше не здатні гарантувати стійкий розвиток підприємств аграрної сфери. Перехід до нових моделей господарювання цифрової економіки вимагає акценту на нематеріальних (інтелектуальних) ресурсах підприємств аграрної сфери. Підприємства аграрної сфери, які не зможуть адаптуватися до нових господарських парадигм, ризикують втратити свої конкурентні позиції й знизити свою ефективність. Нині, в умовах цифрової економіки, світовими лідерами стали суб'єкти господарювання, діяльність яких сфокусована на активізації розвитку інтелектуального капіталу. Знання, навички, мотивація працівників, бренд підприємства, тривалі стосунки з клієнтами, постачальниками та партнерами, винаходи, технічні інновації та програмні продукти як компоненти інтелектуального капіталу, формують не лише поточні результати діяльності, а й майбутнє підприємств аграрної сфери, що підкреслює важливість та актуальність поглибленого дослідження особливостей розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискусії щодо різних аспектів проблем розгляду розвитку інтелектуального капіталу підприємств в умовах цифрової економіки та особливостей в аграрній сфері ведуться не одне десятиріччя і мають поглиблені коріння. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі визнані учені, як: Базилевич В.Д., Ільїн В.В. [1], Бажан І. [2], Бородіна О.М. [3], Гудзь О.Є. [4, 5], Прокопенко Н.С., Харковина О.Г. [5], Ілляшенко С.М., Голишева Є.О., Колодка А.В. [6], Калетнік Г.М., Коломієць Т.В. [7], Климович Н.І. [8], Марценюк Л.В., Матусевич О.О., Лебедева В.К. [9], Нагорняк Г., Ханнуф К. [10], Собко О.М. [11], Турило А.М., Корнух О.В. [12], Edvinsson L. [13], Huang C.J., Liu C.J. [14], Stewart T.A. [15], та інші. Високо оцінюючи та опираючись у своїх дослідженнях на їх наукові рекомендації, з поглибленням процесів інтелектуалізації аграрного виробництва та широкого впровадження цифровізації, об'єктивно з'явилась необхідність щодо розгляду особливостей формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки та обґрунтування пропозицій стосовно їх врахування підприємствами аграрної сфери для підвищення своєї ефективності та конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд особливостей формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки та обґрунтування теоретичних і практичних

пропозицій стосовно їх врахування підприємствами аграрної сфери для підвищення своєї ефективності та конкурентоспроможності.

Результати дослідження. Науковці констатують, що обсяг нових знань стрімко зростає, причому за один рік людство генерує стільки ж інформації, скільки за всю попередню історію. З одного боку, знання й компетенції, що формують інтелектуальний капітал, еволюціонують у нові форми, не зникаючи при цьому. З іншого боку, втрата цінності інтелектуального капіталу, що відбувається в результаті його розширеного відтворення, прискорюється через появу нових, більш корисних інтелектуальних об'єктів і результатів наукових досліджень, на які, тільки в США витрачається третина усіх сукупних інвестицій. Сьогодні ми увійшли в період стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних систем і технологій, який характеризується цифровізацією та автоматизацією усіх виробничих та управлінських процесів. Фактично, матеріальний світ дедалі більше інтегрується з віртуальним, цифровим, гібридним світом, тобто об'єднання цих світів стає важливими характеристиками нової реальності господарювання підприємств аграрної сфери. Цифрові трансформації набирають темп, і все більше виробничих та управлінських процесів автоматизується. Багато функцій починають виконувати машини, а деякі роботи вже повністю передані в руки технологій, роботів і штучного інтелекту. Унаслідок цього очікується зникнення певних професій та галузей, де раніше напружено працювало багато людей, що призведе до звільнення великої кількості робочих місць і суттєвих змін у сфері управління кадрами. Щоб залишатися конкурентоспроможними на фоні технічного прогресу, підприємствам аграрної сфери потрібно розвивати компоненти інтелектуального капіталу.

Цікаво, що концепція «інтелектуальний капітал» виникла ще під час переходу до постіндустріального суспільства, коли зростає роль інтелектуальних та інформаційних активів та почали впроваджуватися нові методи виробництва товарів і послуг. Інтелектуальний капітал нині відіграє важливу ключову роль у економічних процесах підприємств аграрної сфери, визначаючи їх результати, оскільки новітні концепції, що зосереджені на інтелектуальному капіталі, прийшли на зміну старим уявленням, що базувалися на накопиченні матеріальних благ та використанні фізичної праці. Наголосимо, що сьогодні, платформою нової цифрової економіки стали не природні ресурси чи території, а висока технологічність, знання та інтелектуальний капітал, що є джерелом добробуту для підприємств аграрної сфери та їх конкурентоспроможності. Це підтверджується досвідом розвинутих країн, де активно змінюються матеріальні активи на нематеріальні. Однак концепція розвитку інтелектуального капіталу ще не отримала чіткого визначення у наукових колах. Одне із найбільш вживаних визначень інтелектуального капіталу знаходимо у працях Т. Стюарта [15, с. 67] який обґрунтовує, що «інтелектуальний капітал – це

загальний запас колективних знань, інформації, технологій, навичок, експертизи, інтелектуальної власності, лояльності клієнтів та управління командою, які можуть бути використані для створення цінностей» [15, с. 67]. І далі, він акцентує увагу важливості інтелектуального капіталу, називаючи його «упаковане корисне знання», та підкреслює, що інтелектуальний капітал стає найбільш цінним активом Америки [15, с. 67]. Л. Едвінсон, підтримує таку позицію і зазначає, що «інтелектуальний капітал – це здатність перетворювати знання і нематеріальні активи на ресурси, що створюють багатство, шляхом примноження людського капіталу на структурний. Це ефект мультиплікатора інтелектуального капіталу» [13]. Н. Климович визнає, що «інтелектуальний капітал – це наукові та повсякденні знання персоналу підприємства, які здатні створювати високотехнологічну, наукоємну продукцію та збільшують вартість сукупного капіталу підприємства» [8]. А. Турило, стверджує, що «інтелектуальний капітал підприємства – це економічні відносини, що виникають з приводу формування, ефективного управління, використання та відтворення інтелектуальних ресурсів з метою отримання додаткового доходу в процесі економічного розвитку підприємства» [12]. О. Собко окреслює інтелектуальний капітал підприємства, як «взаємодію індивідуальної (капіталу знань і компетенцій), колективної (інноваційного та інформаційного капіталів) та соціальної (публічного та локального капіталів) доміант, що позитивно динамізує процес капіталізації суб'єкта господарювання» [11, с. 276].

При цьому, С. Хуанг та С. Лью стверджують, що «інтелектуальний капітал є критичною силою, яка рухає економічне зростання» [14]. А. В. Базилевич, переконує, що «зростання ролі інтелектуального капіталу пов'язане з формуванням нового підходу до аналізу трансформацій ринкових відносин, конкурентних переваг і лідерства підприємств, що ґрунтуються на ефективному використанні унікальних за природою нематеріальних чинників, здатних привести в дію механізм інноваційного розвитку» [1].

І. Бажан [2], зазначає, що «інтелектуальному капіталу притаманні такі риси, як постійний розвиток, накопичення, поєднання матеріальної та нематеріальної природи, які не характерні для фізичного і фінансового капіталу» [2]. В. Базилевич [1] теж наголошує на його «специфічних ознаках: нематеріальна природа, функціонування у формах запасу і продукту, нагромадження у нетрадиційних формах, основа для визначення ринкової вартості сучасних підприємств». Тобто характерними рисами інтелектуального капіталу слід визнати [3, 4, 7, 9, 10]: нероздільність від власника, самозростання, невичерпність ресурсів, необмежена цінність і корисність, висока генерація позитивних зовнішніх ефектів, коливання цінності інтелектуальних ресурсів залежно від ефекту мережевої взаємодії, мультиплікаторність і синергійність ефектів, а також можливість безперервного накопичення і споживання.

Розвиток інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки здійснюється у відповідності до загальних економічних законів, однак особливості функціонування самої аграрної сфери (що не піддаються регулюванню) пояснюють специфіку прояву цих законів. «Знати й розуміти ці особливості необхідно для того, щоб не допустити необачних та негативних дій, які йдуть у супереч природи та специфіки цієї важливої сфери матеріального виробництва» [4]. Процес розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки «повинен враховувати специфіку виробництва, рівень його технічного забезпечення та особливості технологічних процесів, склад і структуру виробничих витрат, вплив природно-кліматичних факторів на виробництво тощо» [4]. Так, О. Бородіна [3] окреслює «особливості формування і розвитку людського капіталу в аграрній сфері: висока питома вага людського капіталу аграрного сектора економіки (у фізичному вимірі); найнижчі якісні характеристики людського капіталу порівняно з іншими галузевими капіталами; найнижча питома вага суспільних витрат на формування і розвиток людського капіталу аграрного сектора; прискорена економічна зношуваність людського капіталу через застарівання знань і навичок, набутих за радянських часів, недостатнє їх оновлення в сучасних умовах та девальвація новонабутих знань і практичних навичок через неможливість їх практичного застосування в реальному житті» [3]. Таким чином, формування і розвиток інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери має свої особливості, які суттєво впливають на їх ефективність і конкурентоспроможність [3, 4, 7]. Розглянемо, основні з них:

знання і досвід працівників, аграрна сфера потребує спеціальних знань, пов'язаних із агрономією, зоотехнією, агрологією тощо, необхідні компетенції працівників щодо впровадження нових технологій, вибору культур і методів обробітку ґрунту що є важливими аспектами інтелектуального капіталу;

інновації та технології, оскільки впровадження нових технологій, таких як точне землеробство, precision farming, біотехнології, автоматизація та цифровізація, сприяють підвищенню ефективності виробництва;

налагодження системи навчання, постійне навчання та підвищення кваліфікації працівників є критично важливими, що має включати участь у семінарах, вебінарах, обмін досвідом з іншими підприємствами тощо;

клієнтські відносини, розуміння потреб та очікувань споживачів, а також побудова добрих стосунків з постачальниками, дистриб'юторами та кінцевими споживачами є важливими складовими інтелектуального капіталу;

співпраця з науковими установами, участь у дослідницьких програмах сприяє розвитку нових технологій і стандартів, що підвищує конкурентоспроможність підприємства;

управління інформацією, зберігання

і систематизація інформації про виробничі процеси, ринкові тенденції, конкурентів дозволяє підприємствам швидше реагувати на зміни в зовнішньому середовищі;

соціальна відповідальність і стійкість, впровадження сталих практик ведення бізнесу та увага до екологічних аспектів формують позитивний імідж підприємства і залучають інвестиції.

Тобто, інтелектуальний капітал в підприємствах аграрної сфери базується на знаннях, інноваціях, відносинах та інформаційних системах, що забезпечують їхню ефективність та стійкість у змінному ринковому середовищі.

Водночас, зазначимо, що в умовах цифрової економіки, цифрові технології мають вирішальне значення для створення нових продуктів та цінностей [5, 9, 10], що дозволяє як великим, так і малим підприємствам аграрної сфери досягати конкурентних переваг. Цифрова трансформація сприяє створенню унікальних систем і процесів, які змінюють традиційні бізнес-моделі підприємств аграрної сфери. Серед цифрових технологій, таких як Інтернет речей, робототехніка, кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові рішення, адитивні технології (3D-друк), хмарні обчислення, автономні мобільні технології, біометричні системи, квантові технології, системи ідентифікації та блокчейн, формуються основи сучасного аграрного виробництва та розвиток інтелектуального капіталу.

Формування та розвиток інтелектуального капіталу підприємствами аграрної сфери в умовах цифрової економіки має кілька особливостей, які відображаються в різних аспектах управління, технологіях та організаційній культурі. Основні з цих особливостей включають:

зростання значення знань та інформації, оскільки цифровізація сприяє накопиченню великих обсягів даних, що дозволяє підприємствам швидше отримувати інформацію, аналізувати її і використовувати для ухвалення рішень;

автоматизація процесів, використання цифрових технологій дозволяє автоматизувати рутинні завдання, що звільняє ресурси для інновацій і розвитку творчих здібностей працівників;

відкритість до нових технологій, підприємства аграрної сфери все більше переходять до використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект, аналітика великих даних та Інтернет речей, що сприяє розвитку нових компонент інтелектуального капіталу;

гнучкість і адаптивність, цифровізація вимагає від підприємств швидкої адаптації до змінюваного середовища, це стосується не тільки технологій, але й організаційних структур та способів роботи;

співпраця та мережеві взаємодії, саме завдяки цифровим платформам та інструментам, підприємства можуть ефективніше співпрацювати між собою, що сприяє обміну знаннями і досвідом;

інноваційна культура, цифровізація заохочує інноваційний підхід, що включає в себе експерименти, сміливі ідеї та впровадження нових рішень;

фокус на розвиток персоналу, інвестування в навчання та розвиток працівників стає одним із головних завдань, оскільки кваліфікація кадрів відіграє ключову роль у формуванні інтелектуального капіталу;

збереження та управління знаннями, розвиток систем для управління знаннями, які допомагають зберігати й використовувати корпоративні знання, стає дедалі важливішим;

етика та відповідальність, з впровадженням цифрових технологій зростає увага до етичних аспектів використання даних та технологій, що також впливає на формування інтелектуального капіталу;

глобалізація, цифрові технології відкривають нові ринки та можливості для бізнесу, що дозволяє підприємствам аграрної сфери не тільки розширювати свій інтелектуальний капітал, а й конкурувати на міжнародному рівні.

Узагальнюючи, відмітимо, що умови цифрової економіки радикально змінюють підходи до формування, структури та розвитку інтелектуального капіталу, вимагаючи від підприємств аграрної сфери нових стратегій, інвестицій у технології та розвитку людського потенціалу.

Так, С. Ілляшенко переконує, що у «загальному випадку в структурі інтелектуального капіталу виділяють три складові [6]: людський капітал; організаційний капітал; споживчий капітал» [6, с. 36]. Т. Стюарт [15] аргументує, що «інтелектуальний капітал включає знання, інформацію, інтелектуальну власність, які сприяють конкурентоспроможності». Л. Едвінсон [13] окреслює його як суму «усіх знань, якими володіє організація».

Підсумуємо, що специфіка аграрної сфери значною мірою впливає на структуру складових інтелектуального потенціалу підприємств. Основні аспекти цього впливу виокремимо в кількох ключових пунктах:

аграрна сфера об'єднує різні види діяльності: рослинництво, тваринництво, садівництво тощо, що вимагає специфічних знань і навичок для кожного сегмента, це зумовлює різноманіття в структурі інтелектуального потенціалу, де фахівці повинні мати глибокі знання в своїх галузях;

технологічна складова, аграрна сфера все більше інтегрує новітні технології, такі як точне землеробство, Precision farming, біотехнології, автоматизація процесів, що зумовлює необхідність в постійному навчанні і підвищенні кваліфікації працівників;

екологічні вимоги, сучасна аграрна сфера повинна відповідати екологічним стандартам та нормам, що вимагає знань у галузі екології та сталого розвитку, що також впливає на освітню підготовку кадрів;

аграрна політика та регуляції, так, зміни в аграрній політиці, субсидії, програми підтримки сільськогосподарства формують потреби в юридичних та економічних знаннях, що надає можливість підприємствам адаптуватися до нових умов;

комплексність аграрної сфери вимагає розвитку управлінських навичок, що стосується не лише

виробничих процесів, але й стратегічного планування, управління ресурсами та фінансами;

зростаюча конкуренція на глобальному ринку потребує постійного впровадження нових ідей та інновацій, що стимулює розвиток наукових досліджень та співпраці з науковими установами;

соціальна відповідальність, оскільки підприємства аграрної сфери часто є частиною локальних громад, що потребує відповідальності не лише за економічні результати, але й за соціальні та екологічні наслідки своєї діяльності.

Тобто, специфіка аграрної сфери визначає багатогранність і різноманітність інтелектуального потенціалу підприємств, що вимагає інтегрованого підходу до навчання і розвитку кадрів.

Таким чином, для успішного розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки, підприємства аграрної сфери мають враховувати наступні ключові особливості:

складність роботи та різноманітність технологій, оскільки аграрна сфера охоплює широкий спектр технологій і практик, які постійно змінюються, це зобов'язує підприємства інвестувати в навчання та підвищення кваліфікації працівників, що сприяє розвитку інтелектуальних та стратегічних компетенцій;

адаптація до умов навколишнього середовища, аграрна сфера сильно залежить від природних умов (клімат, ґрунти, сезонність), тому підприємства, які враховують ці умови та їх вплив на виробництво, краще до них адаптуються та підвищують свою ефективність;

постійне впровадження новітніх цифрових та агротехнологій, таких як точне землеробство, біотехнології, автоматизація, вимагає високого рівня знань і навичок, що стимулює підприємства до мобілізації інтелектуального ресурсу для розробки та впровадження інновацій;

соціальна відповідальність та розвиток управлінських компетенцій, для успішного функціонування підприємств аграрної сфери, необхідні навички управління, фінансового аналізу, маркетингу та бізнес-планування, нарощення цих компетенцій є важливою частиною розвитку інтелектуального капіталу;

співпраця з науковими установами, підприємства аграрної сфери мають співпрацювати з науковими закладами, що сприяє обміну знаннями та інноваціями, розвитку досліджень в галузі агрономії, економіки та управління;

нормативно-правове регулювання, зміни в регуляторному середовищі, які сприяють або обмежують певні виробничі практики, можуть вимагати постійного навчання та адаптації, що також впливає на розвиток інтелектуального капіталу;

глобалізація, конкуренція на міжнародних ринках вимагає від підприємств аграрної сфери підвищення якості продукції, вдосконалення технологічних процесів та кращого управління, що стимулює розвиток знань і навичок.

Отже, специфіка діяльності підприємств аграрної сфери тісно пов'язана з розвитком їх

інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки, що в свою чергу сприяє їх конкурентоспроможності та сталому розвитку.

Підсумовуючи своє дослідження, зазначимо, що розвиток інтелектуального капіталу для підприємств аграрної сфери має відбуватися за ключовими компонентами, які мають велике значення для їхньої ефективності та конкурентоспроможності:

знання та навички працівників, компетенції, кваліфікація та досвід агрономів, технологів, менеджерів та інших фахівців, що включає наукові знання, технічні навички та управлінську компетентність;

розробка нових технологій, сортів рослин, методів обробки ґрунту та агрономічних практик, підприємства повинні інвестувати в дослідження та розробки для підвищення продуктивності та сталості;

інформаційні цифрові модулі, системи управління знаннями, створення бази даних, де зберігається інформація про агрономічні практики, ринкові дослідження, технології тощо, що сприятиме ефективнішому використанню знань;

мережі та партнерства, стратегічні альянси з іншими підприємствами, науковими установами та агровиробниками, оскільки взаємодія з іншими учасниками аграрного сектору забезпечує доступ до нових технологій та ринків;

соціальна відповідальність, інклюзії, бренд, репутація, імідж, організаційна культура підприємств аграрної сфери на ринку, довіра споживачів, оскільки це все стає важливим активом, що підвищує конкурентоспроможність;

цифрові технології, використання сучасних ІТ-рішень для управління виробництвом, моніторингу врожайності, аналізу даних і автоматизації процесів;

адаптивність до змін, важливим є здатність підприємств аграрної сфери пристосовуватися до змін в ринкових умовах, кліматичних викликів та інших факторів, які можуть вплинути на діяльність.

Окреслені компоненти інтелектуального капіталу допоможуть підприємствам аграрної сфери не тільки підвищувати продуктивність, але й забезпечать стійкий розвиток та високу конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Висновки. У статті уточнено сутність та характерні риси інтелектуального капіталу. Наголошено, що перехід до нових моделей господарювання підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки вимагає акценту на нематеріальних (інтелектуальних) ресурсах. Розглянуто особливості формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Відмічено, що специфіка діяльності підприємств аграрної сфери тісно пов'язана з розвитком їх інтелектуального капіталу, а цифрова трансформація сприяє створенню унікальних систем і процесів, які змінюють традиційні бізнес-моделі підприємств аграрної сфери. Обґрунтовано пропозиції щодо врахування особливостей формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємствами аграрної сфери, аргументовано, що такий розвиток має відбуватися за ключовими компонентами, серед яких: знання та навички працівників, компетенції, кваліфікація та досвід агрономів, технологів, менеджерів та інших фахівців; розробка нових технологій, сортів рослин, методів обробки ґрунту та агрономічних практик; інформаційні цифрові модулі, системи управління знаннями, створення бази даних, де зберігається інформація про агрономічні практики, ринкові дослідження, технології тощо; мережі та партнерства, стратегічні альянси з іншими підприємствами, науковими установами та агровиробниками; соціальна відповідальність, інклюзії, бренд, репутація, імідж, організаційна культура підприємств аграрної сфери на ринку, довіра споживачів; цифрові технології, використання сучасних ІТ-рішень для управління виробництвом, моніторингу врожайності, аналізу даних і автоматизації процесів; адаптивність до змін, важливим є здатність підприємств аграрної сфери пристосовуватися до змін в ринкових умовах, кліматичних викликів та інших факторів, які можуть вплинути на діяльність. Окреслені компоненти інтелектуального капіталу допоможуть підприємствам аграрної сфери не тільки підвищувати продуктивність, але й забезпечать стійкий розвиток та високу конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія. Київ : Знання, 2008. 687 с.
2. Бажан І. Економічна сутність та функції інтелектуального капіталу. *Україна: аспекти праці*. 2012. № 2. С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2012_2_8
3. Бородіна О. М. Людський капітал в аграрній сфері економіки України: науково-організаційні основи сучасного формування і розвитку: дис. д-ра екон. наук. Київ : ННЦ ІАЕ. 2004. 436 с.
4. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: Монографія. Київ : ННЦ ІАЕ. 2007. 578 с.
5. Гудзь О.Є., Прокопенко Н.С., Харковина О.Г. Розвиток інтелектуального капіталу: монографія. Львів : Ліга-Прес. 2018. 184 с.
6. Ілляшенко С.М. Голишева Є.О., Колодка А.В. Управління інтелектуальним капіталом підприємства: монографія. Суми : ТОВ «Триторія», 2017. 360 с.
7. Калетнік Г. М., Коломієць Т. В. Підвищення ефективності функціонування підприємств АПК на основі формування і використання інтелектуального капіталу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 7–19.
8. Климович Н. І. Еволюція поглядів на поняття «інтелектуальний капітал». *Бізнес-інформ*. 2014. № 2. С. 215–219.

9. Марценюк Л.В., Матусевич О. О., Лебедєва В.К. Інтелектуальний капітал: теоретико-прикладний аспект застосування в умовах діджиталізації економічних процесів. *Review of transport economics and management*. 2023. № 10(26). С. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300141>
10. Нагорняк Г., Ханнуф К. Особливості викликів та можливостей формування інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств машинобудівного сектору України в умовах цифровізації. *Review of transport economics and management*. 2022. № 8 (24). С. 54–71. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/277123>
11. Собко О. М. Інтелектуальний капітал підприємства: концептуалізація – функціонування – розвиток: монографія. Тернопіль : Крок, 2014. 360 с.
12. Турило А. М., Корнух О.В. Теоретико-методологічні засади щодо визначення і сутності економічної категорії «інтелектуальний капітал підприємства». *Вісник КТУ*. 2010. Вип. 25. С. 168–178.
13. Edvinsson L. Developing intellectual capital at Skandia. *Long Range Planning*. 1997. No. 20(3). P. 366–373. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0024-6301\(97\)90248-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0024-6301(97)90248-X)
14. Huang C. J. & Liu C. J. Exploration for the relationship between innovation, IT, and performance. *Journal of Intellectual Capital*. 2005. No. 6(2). P. 237–252. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/1469193051059282>
15. Stewart T. A. *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Bantam Doubleday Dell Publishing Group. 1997. 543 p.

References:

1. Bazylevych V. D. & Ilin V. V. (2008) *Intelektualna vlasnist: kreatyvy metafizychnoho poshuku* [Intellectual Property: Metaphysical Search Creatives]: monohrafiia. Kyiv: Znannia, 687 p. (in Ukrainian)
2. Bazhan I. (2012) Ekonomichna sutnist ta funktsii intelektualnogo kapitalu. [The economic essence and functions of intellectual capital]. *Ukraina: aspekty pratsi*. No 2. Pp. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2012_2_8 (in Ukrainian)
3. Borodina O. M. (2004) *Liudskiy kapital v ahrarnii sferi ekonomiky Ukrainy: naukovo-orhanizatsiini osnovy suchasnoho formuvannia i rozvytku*: [Human capital in the agrarian sector of the Ukrainian economy: scientific and organizational foundations of modern formation and development] dys. d-ra ekon. nauk. Kyiv. NNTs IAE, 436 p. (in Ukrainian)
4. Hudz O. Ie. (2007) *Finansovi resursy silskohospodarskykh pidpriemstv* [Financial resources of agricultural enterprises]: Monohrafiia. Kyiv. NNTs IAE, 578 p. (in Ukrainian)
5. Hudz O. Ie., Prokopenko N. S. & Kharkovyna O. H. (2018) *Rozvytok intelektualnogo kapitalu* [Development of intellectual capital]: monohrafiia. Lviv: LihaPres, 184 p. (in Ukrainian)
6. Illiashenko S. M., Holysheva Ye. O. & Kolodka A. V. (2017) *Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva* [Enterprise intellectual capital management]: monohrafiia. Sumy: TOV «Trytoriiia», 360 p. (in Ukrainian)
7. Kaletnik H. M. & Kolomiiets T. V. (2020) Pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia pidpriemstv APK na osnovi formuvannia i vykorystannia intelektualnogo kapitalu [Increasing the efficiency of the functioning of agro-industrial complex enterprises based on the formation and use of intellectual capital]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*. No 4. Pp. 7–19. (in Ukrainian)
8. Klymovych N. I. (2014) Evoliutsiia pohliadiiv na poniattia «intelektualnyi kapital» [Evolution of views on the concept of "intellectual capital"]. *Biznes-inform*. No 2. Pp. 215–219. (in Ukrainian)
9. Martseniuk L. V., Matushevych O. O. & Lebedieva V. K. (2023) Інтелектуальний капітал: теоретико-прикладний аспект застосування в умовах діджиталізації економічних процесів [Intellectual capital: theoretical and applied aspects of application in the context of digitalization of economic processes]. *Review of transport economics and management*. No 10(26). Pp. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300141> (in Ukrainian)
10. Nahorniak H. & Khannuf K. (2022) Osoblyvosti vyklykiv ta mozhlyvostei formuvannia intelektualnogo kapitalu vitchyznianskykh pidpriemstv mashynobudivnoho sektoru Ukrainy v umovakh tsyfrovizatsii [Peculiarities of challenges and opportunities for the formation of intellectual capital of domestic enterprises of the machine-building sector of Ukraine in the context of digitalization]. *Review of transport economics and management*. No 8 (24). Pp. 54–71. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/277123>. (in Ukrainian)
11. Sobko O. M. (2014) *Intelektualnyi kapital pidpriemstva: kontseptualizatsiia – funktsionuvannia – rozvytok* [Intellectual capital of the enterprise: conceptualization – functioning – development]: monohrafiia. Ternopil: Krok, 360 p. (in Ukrainian)
12. Turylo A. M. & Kornukh O. V. (2010) Teoretyko-metodolohichni zasady shchodo vyznachennia i sutnosti ekonomichnoi katehorii «intelektualnyi kapital pidpriemstva» [Theoretical and methodological principles for the definition and essence of the economic category "intellectual capital of an enterprise"]. *Visnyk KTU*. No. 25. Pp. 168–178. (in Ukrainian)
13. Edvinsson L. (1997). Developing intellectual capital at Skandia. *Long Range Planning*. No 20(3), 366–373. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0024-6301\(97\)90248-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0024-6301(97)90248-X)
14. Huang C. J. & Liu C. J. (2005). Exploration for the relationship between innovation, IT, and performance. *Journal of Intellectual Capital*. No 6(2), Pp. 237–252. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/1469193051059282>
15. Stewart T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Bantam Doubleday Dell Publishing Group. 543 p.

FEATURES OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Summary. The article clarifies the essence and characteristics of intellectual capital. It is emphasized that the transition to new business models of agricultural enterprises in the digital economy requires an emphasis on intangible (intellectual) resources. The features of the formation and development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy are considered. It is noted that the specifics of the activities of agricultural enterprises are closely related to the development of their intellectual capital, and digital transformation contributes to the creation of unique systems and processes that change the traditional business models of agricultural enterprises. Proposals are substantiated to take into account the features of the formation and development of intellectual capital by agricultural enterprises, arguing that such development should occur according to key components, including: knowledge and skills of employees, competencies, qualifications and experience of agronomists, technologists, managers and other specialists; development of new technologies, plant varieties, soil cultivation methods and agronomic practices; information digital modules, knowledge management systems, creating a database that stores information on agronomic practices, market research, technologies, etc.; networks and partnerships, strategic alliances with other enterprises, scientific institutions and agricultural producers; social responsibility, inclusion, brand, reputation, image, organizational culture of agricultural enterprises in the market, consumer trust; digital technologies, the use of modern IT solutions for production management, yield monitoring, data analysis and process automation; adaptability to change, the ability of agricultural enterprises to adapt to changes in market conditions, climate challenges and other factors that may affect activities is important. The outlined components of intellectual capital will help agricultural enterprises not only increase productivity, but also ensure sustainable development and high competitiveness in the long term.

Keywords: intellectual capital, agricultural enterprises, digital economy, features, development, formation.